

Максимів Людмила Василівна, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Гук Ілона Григорівна, курсант Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ СТАТУС СВІДКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Статус свідка в теорії кримінального процесу досі лишається неврегульованим, позаяк забезпечення прав і законних інтересів цієї категорії осіб є одним з першочергових завдань будь-якої держави, яка позиціонує себе як правова. Актуальність цього питання полягає, насамперед, у тому, що жодний громадянин України не застрахований від того, що може бути викликаний для допиту та набути статусу свідка у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що він випадково побачив якусь подію або дізнався про фактичні дані, важливі для окремого кримінального провадження.

Аналіз кримінального процесуального законодавства України свідчить, що більшість норм-принципів стосується прав або особи, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, або постраждала від нього. Цілком очевидно, що державного захисту потребують і ті учасники, які не належать до сторін кримінального провадження та не мають власного інтересу у справі, проте зобов'язані брати в ньому участь як носії доказової інформації, тобто свідки. Є низка чинників, які негативно позначаються на здійсненні ними процесуальних обов'язків: а) матеріальні незручності та витрати, пов'язані з участю у кримінальному провадженні. Виклик для участі у процесуальних діях відволікає від повсякденних справ, роботи чи навчання, унаслідок чого особа зазнає збитків. Крім того, необхідно витратити кошти на прибуття до місця виклику. Обов'язок держави щодо відшкодування цих витрат на практиці не реалізується, що аж ніяк не сприяє бажанню окремих незацікавлених учасників кримінального провадження активно співпрацювати зі слідством і судом; б) виконання свідками своїх процесуальних обов'язків нерідко пов'язане з нервово-психічним напруженням, загостренням емоційного стану, що пов'язано з необхідністю пригадати обставини протиправного діяння, бути очевидцем процесуальних дій із значним «емоційним навантаженням» (наприклад, огляд трупа), бути поінформованим про обставини злочину, учиненого з особливою жорстокістю; в) потенційна можливість тиску на свідків, погроз з боку підозрюваного, його родичів чи інших зацікавлених осіб. У зв'язку із цим слід констатувати недосконалість системи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження в Україні [1, с. 135–139].

Особа набуває статусу свідка одразу після її офіційного виклику на допит. І саме з цього моменту вона отримує права та на неї покладаються обов'язки, передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством. Одним з основних обов'язків свідка є прибуття за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду. У випадку, якщо свідок був у встановленому порядку викликаний, але не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до нього може бути застосовано такий захід процесуального примусу, як привід, і накладено грошове стягнення у відповідному розмірі. Слідчий самостійно оцінює можливість конкретної особи давати показання, які мають значення для кримінального провадження, і досить часто цим правом зловживає, викликаючи особу без реальних на те підстав. Практики оскарження безпідставних викликів свідка немає, з огляду на прогалини в законодавстві щодо реальної відповідальності слідчого за такі дії та відсутність захисту прав громадян з боку судової влади.

Участь у кримінальному провадженні свідка пов'язана з необхідністю вербального контакту із суб'єктами, які проводять процесуальні дії, шляхом відтворення відомої їм інформації. У цьому випадку свідок як джерело показань, на відміну від підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого, має законодавчо закріплений обов'язок давати правдиві показання по суті справи. За відомо неправдиві показання або за відмову від давання показань свідок несе кримінальну відповідальність [2]. Крім цього, свідок має бути забезпечений належними процесуальними умовами. Однією з таких умов є передбачене п. 4 ч. 1 ст. 66 КПК України право свідка давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача [3]. Своєчасність залучення перекладача у відносинах зі свідком, який не володіє або недостатньо володіє мовою, якою відбувається судочинство, є безпосереднім обов'язком посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження. У разі недотримання зазначеної умови немає юридичних підстав для притягнення свідка до відповідальності за невиконання покладених на нього обов'язків у вигляді дачі правдивих показань.

Ще однією особливістю процесуального статусу свідка, про яку зазначає С. В. Слінько, є відсутність у нього можливостей впливати на перебіг кримінального провадження, прийняття рішень про його спрямування, оскаржувати такі рішення. Фактичні дані як джерела доказів свідок надає під впливом рівня освіти, життєдіяльності, здатності оцінювати вчинене протиправне діяння [4, с. 879–880].

Водночас публічний обов'язок служіння правосуддю зумовлює його особливі права, передбачені ч. 1 ст. 66 КПК України, а саме: знати, у зв'язку із чим і в якому кримінальному провадженні його допитують, користуватися правовою допомогою адвоката, давати показання

рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача, користуватися нотатками й документами під час давання показань, що стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які складно тримати в пам'яті, на відшкодування витрат, пов'язаних із викликом для давання показань, ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, заявляти клопотання про забезпечення безпеки, заявляти відвід перекладачу [3]. Реформування кримінального процесу, зміна його форми з публічної на змагальну привели до встановлення в чинному законодавстві положень щодо декриміналізації відмови свідка від дачі показань. Імунітет свідка передбачає положення про можливість не давати показання проти себе, членів сім'ї або близьких родичів. Крім того, також не можуть бути допитані як свідки такі окремі категорії осіб, як адвокати, нотаріуси, медичні працівники, журналісти, професійні судді щодо відомостей, які становлять їх професійну таємницю.

Особа перебуває в статусі свідка протягом необмеженого часу. Будучи викликана та допитана як свідок, вона залишається в цьому процесуальному статусі й після виконання процесуальних дій, тобто протягом усього кримінального провадження. Це також слід урахувати для забезпечення прав і законних інтересів такої категорії осіб.

Отже, окремі елементи правового статусу свідка потребують невідкладного вдосконалення, адже хоча свідок і не є стороною кримінального провадження, не має власного інтересу щодо результатів його розгляду, проте сфера його законних прав та свобод у будь-якому разі знаходиться під загрозою. Зазначене стосується й недотримання порядку проведення допиту чи іншої процесуальної дії за участю свідка та необхідності застосування заходів безпеки за наявності передбачених законом підстав.

Список використаних джерел

1. Стахівський С. М. Кримінальні процесуальні засоби доказування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / С. М. Стахівський. – Київ, 2005. – 401 с.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page3>. – Назва з екрана.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.
4. Слінько С. В. Процесуальний статус свідка у кримінальному процесі / С. В. Слінько // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 878–882.